

Рекомендації експертної групи: простір для компромісу та «червоні лінії» у домовленостях України та Угорщини

Очільники МЗС України та Угорщини Дмитро Кулеба та Петер Сійярто зустрінуться в Будапешті 29 травня, у тому числі для підготовки зустрічі між президентом Володимиром Зеленським та прем'єром Угорщини Віктором Орбаном. Зважаючи, що міністри планують узгодити обриси домовленостей лідерів, українські експерти, що опікуються українсько-угорськими відносинами, підготували спільну позицію щодо «червоних ліній» України на цих переговорах та щодо питань, з яких компроміс видається досяжним.

Очікування від зустрічі Зеленський-Орбан

Ми розраховуємо, що лідери України та Угорщини зможуть відновити взаємну довіру та розпочати рух до відновлення конструктивних відносин. Ми не розраховуємо, що одна зустріч дозволить зняти всі проблеми: це видається малореальним за нинішньої атмосфери недовіри. Через це логічним видається покроковий підхід.

Ключовим є узгодження компромісу щодо мови освіти, який дозволить зняти вето Угорщини щодо політичного діалогу Україна-НАТО та посилити рівень співпраці з НАТО та ЄС. Не виключено, що домовленості включатимуть також інші елементи, що дадуть Будапешту та Києву більше впевненості у конструктивних намірах один одного.

Для України важливо, щоби ці домовленості не були односторонніми поступками, а також не перетинали «червоні лінії», здатні викликати значне суспільне обурення.

Межі компромісу щодо мови освіти

Фундаментальне прагнення Угорщини стосовно закладів освіти - лишити угорські школи осередками угорської мови та культури, а також уберегти від дискримінації дітей з угорськомовних сімей. **Фундаментальне прагнення України:** забезпечити, щоби випускники шкіл в населених пунктах з переважно угорським населенням, знали українську на рівні, достатньому для суспільної інтеграції, подальшого навчання та кар'єри в інших регіонах України. **Ці два прагнення можливо сумістити.**

Київ багато разів заявляв незмінність нинішньої редакції ст.7 Закону «Про освіту», розкритої у Законі «Про загальну середню освіту». Відмова від цього принципу буде сприйнята значною частиною суспільства як здача інтересів України, а також засвідчить ефективність мови ультиматумів, що дасть неоднозначний сигнал іншим сусідам України, що дотепер займали помірковану конструктивну позицію. Втім, ст.7 передбачає значну гнучкість в імплементації, (що підкреслено у висновках Венеціанської комісії).

Тому ми рекомендуємо **не припускати зміни мовних положень освітнього законодавства, досягаючи компромісу через його гнучку імплементацію.**

Вихід з кризи можливий, якщо Україна та Угорщина домовляться спільно розвивати білінгвальну (двомовну) освіту для угорців, а МОН погодиться, що двомовне (державною та мовами ЄС) викладання частини предметів буде зараховуватися як викладання українською. Двомовне навчання є досить складним в реалізації, але воно можливе за умови освітньої співпраці угорських та українських вишів.

Щоби зробити це рішення довгостроковим, сторони мають домовитися готувати педагогів для двомовної освіти на базі кількох вишів України та Угорщини. МОН має розробити кваліфікаційні вимоги до двомовної освіти (щодо частки української мови тощо), які почнуть діяти після певного періоду. Одночасно має поліпшувати якість та обсяги викладання предметів українською для угорської меншини.

Стимулом для учнів має стати складання ЗНО виключно українською мовою після перехідного періоду (як і передбачено чинним законодавством).

Інші ймовірні питання компромісу з окресленими червоними лініями

-- Зняти двозначність у **законі про громадянство**, прибравши з підстав втрати громадянства України «добровільне набуття громадянином України громадянства іншої держави, крім держави-агресора» (це не вимагає зміни конституційного принципу «єдиного громадянства»)

-- Ухвалити **закон про національні меншини**, проєкт якого буде підготовлений у діалозі з представниками нацменшин, урахувавши також питання їхнього представництва в органах місцевого самоврядування.

-- Ініціювати консультації про виконання нових норм освітнього законодавства щодо створення **приватних шкіл** з угорською мовою навчання на Закарпатті.

-- Під час завершення адміністративно-територіальної реформи на Закарпатті зберегти **район із центром у Берегові**, врахувавши компактне проживання угорської нацменшини у Берегівському та Виноградівському районах. Втім, створення виключно угорськомовного району є неприпустимим: створення моноетнічних утворень становить ризик самоізоляції та знизить їхній вплив на формування загальнонаціонального порядку денного.

Очікувані результати переговорів для України:

-- Уряд Угорщини має публічно відмовитися від політики блокування політичного діалогу України з НАТО, а також блокування критичних рішень у відносинах України з НАТО та ЄС.

-- Уряд Угорщини має зупинити риторику про необхідність повернення мовних норм освітнього законодавства до редакції 2017 року як єдиного варіанта виходу з кризи. Українська експертна спільнота переконана, що коригування мовного законодавства було назрілим, про його скасування не може йтися, а компроміс має бути знайдений за рахунок його імплементації.

Враховуючи, що президент Володимир Зеленський вже анонсував підготовку українсько-угорського меморандуму, вважаємо за потрібне навести також **додаткові пропозиції щодо розвитку конструктивних стосунків та взаємної довіри:**

- Активізувати діяльність парламентських груп українсько-угорської дружби для здійснення спільних заходів з метою побудови довіри між Україною та Угорщиною;
- Зберегти інститут урядових спецпредставників та налагодити їхню постійну співпрацю для координації проектів у Закарпатському регіоні.
- Координація протидії можливим інцидентам та провокаціям у прикордонних районах. Пропонується створити інститут офіцерів зв'язку (Liaison Officers) для ефективної співпраці правоохоронних та контррозвідувальних органів України та Угорщини.
- Зважаючи на успіх першого Українсько-угорського експертного форуму за участі урядових та неурядових аналітичних центрів та експертів, створити постійно діючий форум для вироблення пропозицій за нагальними проблемами та напрямками розвитку двосторонніх відносин;
- Провести консультації стосовно можливих напрямків військово-технічного співробітництва (в тому числі, з метою постачання Україною легкої бронетехніки, систем РЕБ, безпілотників, артилерії, інших сучасних систем та ОБТ для переозброєння угорської армії та інших силових відомств).
- Активізувати спільні військові навчання, а також діяльність міжнародного батальйону «Тиса» для формування позитивного порядку денного українсько-угорських відносин (як на регіональному, так і на державному рівнях).
- активізувати спільні інфраструктурні проекти у Закарпатській області та Саболч-Сатмар-Березькій області Угорщини.

Автори рекомендацій:

Сергій Герасимчук, Рада зовнішньої політики «Українська призма»

Геннадій Максак, Рада зовнішньої політики «Українська призма»

Михайло Самусь, Центр досліджень армії, конверсії та роззброєння

Сергій Сидоренко, «Європейська правда»

Дмитро Тужанський, Інститут Центральноєвропейської стратегії